

Emil Noiński

"Polityk Hotelu Lambert : generał
Ludwik Bystrzonowski (1797-1878)",
Hubert Chudzio, Kraków 2008 :
[recenzja]

Niepodległość i Pamięć 17/1 (31), 380-383

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Hubert Chudzio, *Polityk Hotelu Lambert. Generał Ludwik Bystrzonowski (1797-1878)*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków 2008, ss. 318

W ostatnich latach historiografia polska wzbogaciła się o kilka ważnych prac poświęconych Hotelowi Lambert. Powstały m.in. gruntowne monografie poświęcone stosunkowi ugrupowania ks. Adama Jerzego Czartoryskiego wobec Serbów i Chorwatów autorstwa Piotra Żurka¹, czy dyplomacji tego stronnictwa autorstwa Radosława Żurawskiego vel Grajewskiego², oraz innym kwestiom związanym z konserwatywnym skrzydłem Wielkiej Emigracji³. Wciąż jednak pozostaje wiele kwestii do zbadania, brakuje bowiem nadal gruntownych biografii działaczy Hotelu Lambert, mimo iż w tej kwestii odnotować można ostatnio pewne sukcesy⁴. Jednym z nich jest niewątpliwie biografia gen. Ludwika Bystrzonowskiego, jednego z głównych działaczy politycznych Hotelu Lambert, bliskiego współpracownika księcia A.J. Czartoryskiego w latach 1835-1878.

Omawiana biografia wyszła spod pióra Huberta Chudzio, pracownika naukowego Instytutu Historii Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Autor swoje zainteresowania naukowe skupia wokół dziejów Wielkiej Emigracji oraz peregrynacji Polaków na Bliskim Wschodzie w XIX wieku⁵, współpracuje z Bib-

- 1 A. Cetnarowicz, *Tajna dyplomacja Adama Jerzego Czartoryskiego na Bałkanach. Hotel Lambert a kryzys serbski 1840-1844*, Zeszyty Naukowe UJ MCXVII. Prace Historyczne, z. 106, Kraków 1993; P. Żurek, *Hotel Lambert i Chorwaci 1843-1850*, Warszawa 2005; Idem, *Czarnogórcy i Serbowie w rosyjskiej polityce księcia Adama Jerzego Czartoryskiego (1802-1806)*, Kraków 2009.
- 2 R. Żurawski vel Grajewski, *Wielka Brytania w „dyplomacji” księcia Adama Jerzego Czartoryskiego wobec kryzysu wschodniego (1832-1841)*, Warszawa 1999; Idem, *Działalność Adama Jerzego Czartoryskiego w Wielkiej Brytanii (1831-1832)*, Warszawa 1999; N. Bartoszewski-Wnukowski, *Polityka Hotelu Lambert wobec Słowian Południowych w latach 1848-1849*, Żagań 2007. Warto dodać, że ostatnio ukazała się w tłumaczeniu na język polski bardzo wartościowa praca M. Kukiel (Czartoryski a jedność Europy 1770-1861, Lublin 2008), będąca tłumaczeniem jego pracy pt. *Czartoryski and European Unity 1770-1861* (Princeton New Jersey 1955).
- 3 Zob. m.in.: J. Pezda, *Ludzie i pieniądze. Finanse w działalności Adama Jerzego Czartoryskiego i jego obozu na emigracji w latach 1831-1848*, Kraków 2003.
- 4 Z ostatnio wydanych biografii działaczy obozu ks. A.J. Czartoryskiego warto wspomnieć o bardzo gruntownej biografii gen. Władysława Zamoyskiego, obejmującej najistotniejszy okres w jego działalności polityczno-wojskowej: J. Nowak, *Władysław Zamoyski. O sprawę polską w Europie (1848-1868)*, Poznań 2002.
- 5 Zob. m.in.: H. Chudzio, *Adam Kulczycki (1809-1882) – polski badacz Oceanii w służbie Francji*, [w:] *Polacy we Francji. Historia i współczesność. Materiały VIII Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej*, pod redakcją A. i Z. Judyckich, Warszawa 2004, s. 17-26; Idem, *August Schultz – inżynier i budowniczy twierdz Muhammada Ali*, [w:] *Polacy i osoby polskiego pochodzenia w siłach zbrojnych i policji państw obcych. VI Międzynarodowe Sympozjum Biografistyki Polonijnej*, pod redakcją A. i Z. Judyckich, Toruń 2001, s. 51-61; Idem, *Ojciec Maksymilian Rylto (1802-1848) – działalność w Syrii i Libanie*, [w:]

lioteką Polską w Paryżu, opracowując katalog zbiorów tej instytucji. Postacią gen. L. Bystrzonowskiego interesował się już od kilku lat, czego efektem było opublikowanie kilku artykułów naukowych poświęconych zapomnianemu dziś politykowi ks. A.J. Czartoryskiego⁶.

Ludwik Bystrzonowski, jeden z głównych działaczy politycznych i wojskowych Wielkiej Emigracji, generał turecki, pułkownik powstania węgierskiego 1848, dyplomata emigracyjny, nie posiadał jak dotąd solidnej, naukowej biografii, omawiającej w pełni jego bogatą działalność polityczno-wojskową. Mimo iż znajdował się w cieniu takich działaczy politycznych Hotelu Lambert, jak Adam J. Czartoryski, Władysław Zamoycki, należy do znaczących działaczy tego ugrupowania. Jego życiorys przypomina postać zawodowego rewolucjonisty, którego portret zbiorowy skreślili przed laty wybitni znawcy dziejów XIX wieku – Wiktoria Słiwowska, Jerzy W. Borejsza, Włodzimierz A. Dżakow⁷.

W czasie powstania listopadowego walczył w 1. Pułku Krakusów. Za udział w bitwie pod Ostrofęką odznaczony został krzyżem złotym Orderu Virtuti Militari. Po upadku powstania udał się na emigrację, osiadając we Francji, gdzie blisko związał się z ugrupowaniem ks. A.J. Czartoryskiego. W listopadzie 1837 r. wraz z grupą monarchistów okrzyknął przywódcę konserwatywnego skrzydła emigracji polskiej królem Polski. Bystrzonowski był autorem wielu prac strategiczno-wojskowych, m.in.: *Sur la Serbie dans ses rapports europeens avec la Question d'Orient* (Paris 1845); *O Algierzy, a głównie o wypadkach zaszytych w tym kraju od zajęcia onego przez Francuzów* (t. 1-2, Lipsk 1846); *Campagne de six semaines de l'armée de Kars en 1854* (Paris 1858); *Pomocnik dla oficerów* (Turyn 1863); *Notice nécrologique sur le general comte de Montebello par le général comte L. Bystrzonowski* (Paris 1877).

W 1848 roku jako agent księcia Adama, rządu francuskiego i Królestwa Sardynii udał się z misją dyplomatyczną na Bałkany, gdzie próbował skłonić Serbów i Węgrów do wspólnego wystąpienia przeciwko Austrii. Wziął udział w powstaniu węgierskim, a w czasie wojny krymskiej był jednym z pięciu Polaków awansowanych do rangi generałów armii tureckiej. Jako tajny agent przebywał na ziemiach polskich, w Niemczech i Austrii. W latach 1857-1872 był tureckim *attaché militaire* w Paryżu. Życiorys jego przypomina zatem typowy życiorys zawodowego polskiego rewolucjonisty.

Życie i działalność gen. L. Bystrzonowskiego – bogate w wielkie wydarzenia polityczne i wojskowe – Autor ukazał na szerokim tle historycznym epoki, w której dane

Duchowieństwo polskie w świecie. Materiały VII Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej, pod redakcją A. i Z. Judyckich, Toruń 2002, s. 42-50; Idem, *Stanisław Zatloka z Czerwiennego – aktor, dziennikarz, społecznik*, [w:] *Podhalanie w świecie. Historia i współczesność. Materiały IX Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej*, pod redakcją A. Judyckiej, Z. Judyckiego i H.W. Żalińskiego, Kraków 2005, s. 43-47.

6 Zob.: H. Chudzio, *Ludwik Bystrzonowski (1797-1878) – agent Hotelu Lambert na Bałkanach w dobie Wiosny Ludów*, [w:] *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji*, pod red. W. Wica, Kraków 1999, s. 176-190; Idem, *Niezwyčajna kariera wojskowa generała Ludwika Bystrzonowskiego*, [w:] *Teoria biografistyki. Krakowianie w świecie. Uczeń i pedagog polscy. Materiały V Sympozjum Biografistyki Polonijnej*, pod redakcją A. Judyckiej i B. Klimaszewskiego, Lublin 2000, s. 333-342.

7 Zob.: J. W. Borejsza, *Rewolucjonista polski – szkic do portretu*, [w:] *Polska XIX wieku. Państwo. Społeczeństwo. Kultura*, pod redakcją S. Kieniewicz, Warszawa 1986, s. 252-309; W. Słiwowska, *Kilka uwag do portretu polskiego spiskowca doby międzypowstaniowej w świetle dokumentów*, [w:] *Style zachowań romantycznych. Propozycje i dyskusje*, red. M. Janion i M. Zielińska, Warszawa 1986, s. 17-55; W.A. Dżakow, *Szkic do portretu polskiego rewolucjonisty lat trzydziestych – pięćdziesiątych XIX w.*, [w:] *Losy Polaków w XIX-XX w. Studia ofiarowane Stefanowi Kieniewiczowi w osiemdziesiątą rocznicę Jego urodzin*, Warszawa 1987, s. 641-658.

mu było żyć. Biografia składa się z pięciu rozdziałów, przedstawionych w układzie chronologiczno-rzeczowym. Każdy rozdział stanowi zamknięty chronologicznie, spójny okres życia współpracownika Hotelu Lambert. Rozdział pierwszy ukazuje jego młodość, udział w powstaniu listopadowym, drogę na emigrację oraz środowisko, które ukształtowało jego osobowość i poglądy polityczne. W rozdziale drugim Autor skupił się na podróżach Bystrzonowskiego (Egipt, Syria, Turcja) oraz początkowym okresie jego działalności w obozie ks. A.J. Czartoryskiego, zaprezentował także misję sprowadzenia do Belgii gen. Jana Skrzyneckiego. Kolejny rozdział poświęcony został udziałowi w wojnie w Algierii oraz działalności w charakterze agenta księcia A.J. Czartoryskiego na Bałkanach w czasie Wiosny Ludów. Rozdział czwarty ukazuje starania o powołanie legionu polskiego na Kaukazie w czasie wojny krymskiej, którego głównym pomysłodawcą był L. Bystrzonowski. W ostatnim rozdziale przedstawiono schyłkowy okres jego życia i działalności, udział w wydarzeniach związanych z wojną francusko-pruską i Komuną Paryską 1871 roku oraz sprawy rodzinne i finansowe, podsumowując jednocześnie całą emigracyjną działalność polityczną i wojskową bohatera biografii.

Konstrukcja pracy oddaje bardzo klarowny obraz poruszanych zagadnień. Solidne oparcie w materiale źródłowym, jak również przywoływanie w przypisach bardzo wielu źródeł i opracowań naukowych, świadczy niewątpliwie o profesjonalnym podejściu do tematu i pracy badawczej. Biografia gen. Bystrzonowskiego oparta została na bardzo szerokiej bazie źródłowej. Autor przeprowadził dokładną i rzetelną kwerendę w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie, Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, a także, co jest bardzo istotne, Bibliotece Polskiej w Paryżu oraz Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu.

Główny zręb materiałów archiwalnych, dotyczących Bystrzonowskiego przechowywany jest w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie. Są to m.in. memoriały, pisma, artykuły dotyczące emigracji i „sprawy polskiej”, pisma w sprawie organizacji powstania w Polsce, prace dotyczące geografii wojennej, rozprawy polityczne i inne. Znaczną ich część stanowi korespondencja generała z najważniejszymi osobistościami emigracji polskiej, m.in. ks. A.J. Czartoryskim, Michałem Czajkowskim (Sadykiem Paszą), Januszem Woroniczem.

Najważniejszym jednak źródłem, z którego Autor obficie czerpał, był „Dziennik” L. Bystrzonowskiego pisany na bieżąco od 1832 do 1869 roku, zawierający osobiste spojrzenie na wydarzenia, w których brał udział. H. Chudzio szeroko wykorzystał także liczne opublikowane już pamiętniki i wspomnienia, m.in. Antoniego Batońskiego, M. Czajkowskiego (Sadyka Paszy), Jacentego Grabowieckiego, Karola Kality, Zygmunta Miłkowskiego, Franciszka Sokulskiego i wielu innych uczestników wydarzeń. Pozwoliły one w wielu miejscach na skonfrontowanie relacji pamiętnikarskich L. Bystrzonowskiego z innymi świadkami tamtych wydarzeń.

Autor biografii bardzo swobodnie poruszał się w gąszczu sprzecznych częstokroć ze sobą informacji. Praca w pełni ukazuje gen. Bystrzonowskiego jako działacza politycznego ugrupowania ks. A.J. Czartoryskiego, patriotę i generała. Zabrakło jedynie szerszej nieco analizy jego poglądów społeczno-politycznych i wojskowych oraz ich ewolucji w poszczególnych etapach życia. Nie ma to jednak większego wpływu na cały tok biografii, choć z pewnością wzbogaciłoby wiedzę o jego poglądach wojskowych. Zastrzeżenia budzić może również główny tytuł pracy – *Polityk Hotelu Lam-*

bert, narzucający a zarazem mocno sugerujący tylko jeden aspekt z bogatej ścieżki życiowej gen. Bystrzonowskiego. Tytuł marginalizuje jego działalność i poglądy wojskowe, którym poświęcił przecież znaczną część swojego życia.

Powyższe uwagi nie zmieniają jednak faktu, że biografia napisana została rzeczowo i zajmująco, jasnym i prostym stylem. Postać jego przybliża czytelnikowi bogata ikonografia, pochodząca ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego (portreciki generała przedstawiające go jako majora krakusów z 1831 roku, majora wojsk francuskich z 1840 roku, pułkownika powstania węgierskiego z 1849 roku oraz generała tureckiego z 1854 roku) a także współczesne fotografie m.in. epitafium rodziców i dziadka generała w kościele po wezwaniu św. Andrzeja Apostoła w Węgleszynie i współczesne fotografie Paryża, m.in. zdjęcia Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz dawnej siedziby ks. A.J. Czartoryskiego).

Podsumowując, stwierdzić należy, że H. Chudzio wykorzystując szereg materiałów archiwalnych, pamiętników i wspomnień oraz opracowań naukowych dokonał interesującej charakterystyki jednej z najbardziej malowniczych postaci z kręgu Hotelu Lambert. Biografia gen. Bystrzonowskiego wpisze się zapewne nie tylko w nurt opracowań dotyczących Wielkiej Emigracji, ale także w nurt polskiej biografistyki XIX wieku. Wypada jedynie życzyć podobnych opracowań pozostałym, zapomnianym przez historyków działaczom obozu ks. A.J. Czartoryskiego. Praca bez wątpienia wypełnia lukę w polskiej historiografii, wydobywa bowiem z zapomnienia jedną z najważniejszych postaci z kręgu Hotelu Lambert i XIX wieku.

Emil Noiński